

KONRAD KOŚNIK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Koło Naukowe Psychologii Religii UAM
e-mail: konrad.kosik@gmail.com

Sprawozdanie z ogólnopolskiej konferencji naukowej „Religia a metoda”

Konferencja „Religia a metoda” została zorganizowana w dniach 23–24.05.2014 r. przez Koło Naukowe Psychologii Religii działające przy Instytucie Psychologii oraz Poznańskie Konwersatorium Religioznawcze działające przy Katedrze Religioznawstwa i Badań Porównawczych, oba istniejące na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Komitet naukowy konferencji stanowili opiekun Koła Naukowego Psychologii Religii dr hab. Andrzej Pankalla oraz przedstawiciel Poznańskiego Konwersatorium Religioznawczego dr Juliusz Iwanicki.

Wydarzenie wpisało się w cykliczny charakter przedsięwzięć obu odpowiedzialnych za przygotowanie konferencji uczelnianych jednostek organizacyjnych. Poprzednie konferencje Poznańskiego Konwersatorium Religioznawczego to: „Mistyka w ujęciu interdyscyplinarnym” (10.06.2010), „Religia a człowiek” (26–27.05.2011), „Religia a tajemnica” (1–2.06.2012), „Nowe ruchy religijne w perspektywie interdyscyplinarnej” (24–25.05.2013) oraz „Religia a dialog” (26–27.04.2014), natomiast wcześniejsze konferencje Koła Naukowego Psychologii Religii UAM to: „Psychologia a religia” (16.04.2012) i „Psychologia a religia vol. II” (16.04.2013).

Celem, jaki postawili sobie organizatorzy omawianej konferencji, była popularyzacja tematyki zjawisk religijnych z punktu widzenia psychologii religii i re-

ligioznawstwa oraz wymiana wiedzy i doświadczeń pomiędzy przedstawicielami różnorodnych środowisk naukowych z całej Polski. Użyta w temacie konferencji „metoda” rozumiana była dwójako: w kontekście metodologii badań empirycznych i refleksji filozoficzno-teoretycznej nad fenomenami religijnymi oraz w znaczeniu religii będącej metodą poznawania i interpretowania rzeczywistości.

Konferencję otworzył Dziekan Wydziału Nauk Społecznych prof. zw. dr hab. Zbigniew Drozdowicz. Zwrócił uwagę na różnorodność poruszanych przez prelegentów tematów oraz wielość ośrodków naukowych, z których prelegenci pochodzą. Podzielił się również refleksją nad stanem współczesnego religioznawstwa, odniósł się także do kwestii punktowania czasopism naukowych w kontekście publikacji pokonferencyjnej oraz życzył owocnych obrad.

Organizatorzy podzielili konferencję na trzy bloki, każdy po trzy sesje. Blok I i blok II odbywały się równolegle pierwszego dnia konferencji (23.05.2014), natomiast blok III miał miejsce drugiego dnia konferencji (24.05.2014). Każdy z dwóch dni obrad rozpoczynał się wykładem profesorskim. W konferencji udział wzięło ponad pięćdziesięciu prelegentów.

Pierwszy dzień obrad otworzył wykład inauguracyjny, który wygłosił prof. zw. dr hab. Ryszard Stachowski (UAM). Nosił on tytuł *Refleksje historyczne nad metodologią badań psychologicznych religijności*. Profesor snuł refleksję nad przedmiotem psychologii religii, zastanawiając się, czy powinna nim być religia, czy religijność. Przedstawił założenia dwudzielnej psychologii Wilhelma Wundta, na którą składają się psychologia eksperymentalna i psychologia historyczno-kulturowa (Völkerpsychologie). Ubolewał nad tym, że współczesna psychologia poszła jedynie drogą psychologii eksperymentalnej. Stwierdził, iż nie można zapominać o własnym dziedzictwie oraz odniósł się krytycznie do faktu, że Polska jest jedynym państwem cywilizacji zachodniej, w którym nie ma ani jednej Katedry Historii Myśli Psychologicznej.

Pierwsza sesja nosiła tytuł *Mit, język, zachowanie*. Jej moderatorem był dr Juliusz Iwanicki (UAM).

Sesja otworzyło wystąpienie mgr Agaty Janiak (UWr) *A może poprzez lekturę?* Pytanie zawarte w tytule dotyczyło kolejnego sposobu doświadczania *sacrum*, który został przedstawiony na przykładzie Józefa Czapskiego i jego lektur francuskich i rosyjskich pisarzy, myślicieli i mistyków.

Następny referat, *Religia jako system poznawczy. Eksplanacyjna rola mitologii Słowian*, wygłosił Konrad Kośnik (UAM). Autor odniósł się krytycznie do prób przeciwstawiania sobie religii i nauki, podkreślając moc eksplanacyjną religijnych systemów poznawczych. Różnice w sposobach wyjaśniania rzeczywistości próbował wytłumaczyć, wprowadzając pojęcie poziomów abstrakcji, na jakich jednostki postrzegają zjawiska i obiekty. Znaczenie religijnych systemów poznawczych ukazał na przykładzie mitologii Słowian, omawiając słowiańską kosmologię, panteon i bestiariusz.

Kolejne wystąpienie, *Jak zachowanie determinuje powstawanie nurtów religijnych. Metoda badań i opisu religijności z punktu widzenia współczesnej teorii behawioralnej*, wygłosił Szymon Pawelka (UAM). Prelegent przedstawił założenia metodologiczne teorii psychologicznych opartych na koncepcji uczenia się w kontekście badań nad kształtowaniem się zachowań religijnych. Podkreślił znaczenie redukcjonistycznego modelu bodziec – reakcja, opierając się na teorii warunkowania sprawczego Burrhusa Skinera oraz teorii społecznego uczenia się Alberta Bandury.

Czwartym wystąpieniem sesji pierwszej była prelekcja *Łacińskie rękopisy muzyczno-liturgiczne Narodowej Biblioteki Lwowskiej im. Wasyła Stefanyka jako źródła historyczne i muzykologiczne*, którą wygłosiła mgr Kateryna Zagnitko (Lwowska Narodowa Akademia Muzyczna). Autorka przedstawiła przechowywane we Lwowie rękopisy muzyczne datowane na okres od XII do XIX wieku. Ukazała znaczenie owych zabytków chorału gregoriańskiego, które nie były dotąd przedmiotem szczegółowych badań historycznych i muzykologicznych, dla rozwoju i ewolucji muzycznego dziedzictwa Kościoła.

Sesję pierwszą zamknął lic. Dawid Rogacz (UAM) referatem *Bezsensowność sporu o sensowność języka religijnego*. Prelegent przedstawił najważniejsze stanowiska debaty dotyczącej sensowności języka religijnego sprowokowanej rozstrzygnięciami neopozytywistów. Wykazał, że problem sensowności języka religijnego wynika z niezrozumienia specyfiki religijności oraz w żaden sposób nie wpływa na naukowość samego religioznawstwa.

Druga sesja nosiła tytuł *Krytyka religii i krytyka krytyki*. Jej moderatorem był Konrad Kośnik (UAM).

Pierwszym referatem sesji drugiej był *Ateistyczny fundamentalizm Richarda Dawkinsa i jego krytyka*, który wygłosił dr Mirosław Twardowski (UR). Autor przedstawił założenia Dawkinsa dotyczące krytycznego spojrzenia na religię traktowaną jako źródło wszelkiego zła. Deprecjonującemu religię stanowisku przeciwstawione zostały kontrargumenty innych badaczy wskazujących na pozytywne aspekty religii i religijności.

Autorem kolejnego wystąpienia, *Konflikt religii z nauką?*, był mgr Miłosz Kudela (UMCS). Prelegent podważył merytoryczną zasadność sporu pomiędzy religią a nauką, jego źródłem upatrując w ideologii wyznawanej przez przedstawicieli każdej z nich. Stwierdził, że dokonania na polu nauk empirycznych uznawane za potwierdzenie tez naturalistycznych mogą stanowić również uprawomocnienie założeń teistycznych. Zauważył, iż zawikłana interpretacja naturalistyczna może prowadzić do podważenia jej podstawowych założeń i poddania w wątpliwość ludzkich zdolności poznawczych jako źródła wiedzy o świecie.

Trzecią prelekcję, *Bakunina krytyka myśli religijnej – od religii miłości do miłości bez religii*, wygłosił lic. Marcin Dachtera (WSNHiD). Autor przedstawił rys biograficzny Bakunina, kładąc nacisk na ewolucję jego poglądów – od prawicowego

heglizmu do zabarwionej myślą Feuerbacha koncepcji ateistycznej. Odniósł się krytycznie do niesłusznie zdemonizowanego obrazu ojca anarchizmu. Zaprezentował założenia Bakunina na gruncie etyki przeciwstawiające się dotychczasowej etyce religijnej oraz zawierające obraz anarchistycznej utopii społecznej.

Następny referat przygotowała mgr Dominika Hamerla (UO) na temat *Religia jako zjawisko naturalne. Fenomen religii w ujęciu biologii ewolucyjnej*. Prelegentka dokonała zestawienia poglądów Daniela Dennetta oraz Deana Hamera na temat religii. Pierwszy z tych badaczy uznał religię za fenomen naturalny, ujmując ją w kategoriach ewolucji kulturowej czy też memetycznej. Drugi zaś jest odkrywcą występującego w ludzkim genomie odcinka DNA pozostającego w związku ze skłonnością do mistycznych wierzeń.

Wystąpienie Mateusza Tofilskiego (UŚ) nosiło tytuł *Wartość poznania religijnego w kontekście współczesnej dyskusji na temat relacji nauki i religii*. Autor rozpatrywał poznanie religijne na tle innych sposobów ludzkiego poznania. Przedstawił stanowiska różnych badaczy dotyczące relacji religii i nauki, takie jak nieustanny konflikt pomiędzy tymi dwoma dziedzinami, niezależność i niepokrywanie się poruszanych przez nie zagadnień oraz konieczność wzajemnego dialogu.

Kończąc sesję prelekcja *Dawida Hume'a krytyka religii* została wygłoszona przez mgr Milenę Jakubiak (US). Autorka przedstawiła poglądy oświeceniowego filozofa na temat moralności opartej na religii oraz jego krytykę racjonalności religii w aspekcie teoretycznym, dotyczącym podważania konkluzywności dowodów na istnienie Boga, oraz praktycznym, związanym ze społeczną i moralną szkodliwością religii.

Trzecia sesja nosiła tytuł *Neuronauka i badania kognitywne*. Jej moderatorem był Szymon Pawelka (UAM).

Sesję otworzyło wystąpienie *Możliwość dotarcia do rzeczywistości duchowej na podstawie neuro-psycho-biologicznych badań na uważność*, które przygotował ks. dr Stanisław Radoń (UPJP2). Prelegent odniósł się do scjentyistycznego podejścia do badań nad duchowością ujmujących swój przedmiot w perspektywie trzecioosobowej. Przeciwwstawił im badania z pierwszej perspektywy, umożliwiające bardziej dokładny wgląd w strukturę rzeczywistości duchowej, podczas gdy badania dotyczące doświadczeń zewnętrznych dostarczają jedynie informacji o fizycznej zawartości rzeczywistości.

Drugi referat, *Duch w laboratorium – możliwości badań nad doświadczeniem mistycznym w perspektywie neuronauk*, wygłosili Paweł Motyka i Piotr Litwin (UW). Autorzy przedstawili neuronalne korelaty doświadczeń mistycznych na podstawie badań empirycznych. Wskazali na trudności metodologiczne oraz ograniczenia w wyciąganiu wniosków na podstawie wyników tego typu badań. Zarysowali możliwe kierunki rozwoju wiedzy w omawianym zakresie i sposoby jej wykorzystania.

Kolejną prelekcję, *Współczesne problemy metodologiczne w badaniach kognitywnych nad doświadczeniami religijnymi*, przygotował Maciej Dulewicz (UwB/Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie). Przedstawił on współczesne metodologie badań nad przeżyciami religijnymi z punktu widzenia filozofii uprawianej w kontekście neuronauk. Taki punkt widzenia implikuje filozoficzną refleksję nad niektórymi założeniami nauk empirycznych oraz wykorzystanie osiągnięć neuro nauk w refleksji nad tradycyjnymi problemami filozoficznymi.

Następnym prelegentem był Andrzej Jankowski (UMK), który wygłosił referat *Paradygmat neurofenomenologii w badaniu doświadczeń religijnych*. Poruszył on kwestię badań trzecioosobowych i ich ograniczeń w kontekście indywidualnych doświadczeń. Odniósł się do naukowego podejścia do świadomości i paradygmatu neurofenomenologii oraz omówił wyniki badań naukowych dotyczących doświadczeń religijnych, które oparte były na neurofenomenologii i metodach neuroobrazowania.

Sesję zakończył Adam Zasiński (UAM) wystąpieniem pod tytułem *Sukcesy i porażki eksperymentalnego podejścia do badania zachowań religijnych człowieka*. Podjął on próbę przyjrzenia się klasycznym badaniom eksperymentalnym, związanych z zachowaniami religijnymi człowieka, ze szczególnym naciskiem na napotykaną przez badaczy problemy metodologiczne. Przegląd uzupełnił o najnowsze eksperymenty i odkrycia w omawianej dziedzinie.

Czwarta sesja nosiła tytuł *Religia w ujęciu humanistycznym*. Jej moderatorem była Katarzyna Stachowska (UAM).

Pierwszą prelekcję, *Metody jakościowe nadzieją nowych odkryć i wyjaśnień w badaniach nad obrazem Boga we współczesnej psychoanalizie*, wygłosił dr Andrzej Molenda (UJ). Autor zwrócił uwagę na badania nad religią w ramach klasycznej psychoanalizy, które utknęły w martwym punkcie ze względu na brak możliwości potwierdzenia hipotez Freuda o początkach religijności w okresie edypalnym oraz projekcji obrazu ojca na obraz Boga. Wskazał na teorię relacji z obiektem jako na tę, która ukazała preedypalne początki religijności człowieka i dała nowe możliwości badawcze.

Wystąpienie drugie, *Wzory kultury i religia. Wartość epistemiczna archaiki, tradycji i nowoczesności*, przygotował lic. Leszek Zagóńczyk (UJ), który podjął się określenia wzajemnych relacji zachodzących pomiędzy podtekstem kulturowym, tekstem kulturowym i reformacją kulturową. Na podstawie rosyjskich filozofów, socjologów i semiotyków kultury omówił dialektyczne powiązanie modernizacji i tradycji, odnosząc się do stosunku obu do czasu historycznego.

Kolejnym prelegentem był lic. Tomasz Wiśniewski (UAM), który wygłosił referat *Ontologia ikony. „Strategia obiektywizacyjna” jako warunek i sposób uobecnienia sacrum*. Rozważał on cechy ikony jako najbardziej widocznego i charakterystycznego wyrazu duchowości prawosławnej. Stwierdził, że ikona nie ogranicza się tylko do wymiaru wizualno-estetycznego, gdyż skomplikowany

proces jej wytwarzania nie pozostawia niemalże miejsca na inwencję artystyczną, a ikona ma przedstawiać uświęconą przez tradycję obiektywną rzeczywistość.

Autorką wystąpienia *Epistemologia mistyczna i dwie metody owego poznania w ujęciu Rudolfa Otto* była mgr Dorota Brylla (UZ). Za cel obrała sobie ukazanie dychotomicznego ujęcia możliwej sytuacji poznawczej mistycznego podmiotu. Wychodząc od problemu relacji podmiot – przedmiot omówiła dwie możliwe metody poznania mistycznego: mistykę pełni oraz mistykę pustki, które to metody mogą determinować, czy doświadczenie mistyczne ma charakter religijny.

Referat *Rudolfa Otto antyredukcyjna metoda pojmowania religii* wygłosił mgr Miłosz Wiśniewski (UAM). Prelegent zwrócił uwagę na istotę badań nad doświadczeniem religijnym na gruncie fenomenologii religii. Opisał to doświadczenie jako niesprowadzalne do żadnego innego uczucie napotkania na swej drodze transcendencji, która jest dla człowieka ambiwalentna w dwojaki sposób – wzbudza jednocześnie strach i fascynację oraz może skłaniać do czynów moralnie uznawanych za dobre, jak i tych uznawanych za złe.

Sesję zakończyła mgr Irena Windyga (UW) prelekcją *Konwersja religijna jako doświadczenie biograficzne w najnowszych badaniach historyków nowożytności*. Celem wystąpienia było przedstawienie użyteczności badania z zastosowaniem metody biograficznej w studiach nad konwersją religijną. Prelegentka przekonywała, że takie ujęcie tworzy szerokie pole dla historyków, socjologów i psychologów do stawiania pytań badawczych o możliwości i granice stosowania pojęcia autentyczności konwersji religijnej w sytuacji osadzenia konwertyty jako indywidualności w określonym środowisku i warunkach społecznych, politycznych, kulturowych i ekonomicznych

Piąta sesja nosiła tytuł *Badania religii a funkcjonalność*. Jej moderatorem był Marcin Zimny (UAM).

Sesję otworzyły Paulina Chmura, Kornelia Chojecka i Elżbieta Szary (UMCS) referatem *Metody badania copingu religijnego – czyli jak można zmierzyć religijne strategie radzenia sobie ze stresem?* Autorki przedstawiły pojęcie „copingu religijnego” jako nieustannie zmieniającego się procesu, przez który jednostka próbuje zrozumieć i sprostać znaczącym sytuacyjnym lub osobistym wyzwaniom w życiu i odnaleźć sens poprzez odniesienie się do *sacrum*. Omówiły kwestionariusz RCOPE (*The Religious Coping Questionnaire*) badający style i strategie religijnego radzenia sobie z sytuacjami trudnymi.

Kolejne wystąpienie przygotowali Tomasz Kujawa i Mikołaj Basiński (UAM). Nosiło ono tytuł *Wierzyć, że można i móc uwierzyć – religia a motywacja*, a jego celem było pokazanie metod motywowania do pogłębiania religijności w odwołaniu do traktatów świętych Kościoła katolickiego, przedstawienie badań z zakresu psychologii religii dotyczących motywacji oraz omówienie wykorzystywania i znaczenia religii i wiary w motywowaniu do działań niekoniecznie religijnych.

Następnym prelegentem był mgr Bartosz Jamniak (UAM), który wygłosił referat *Socjologiczne badanie religijności – koncepcja Władysława Piwowarskiego, charakterystyka, modyfikacje i realne wykorzystanie w badaniach*. Autor przedstawił skonstruowaną przez Piwowarskiego skalę parametrów i wskaźników religijności. Ukazał jej charakterystykę, opisał sposób wykorzystania w badaniach oraz dotychczasowe i potencjalne modyfikacje, a także zwrócił uwagę na inne socjologiczne propozycje badania religijności.

Czwarty referat, *Problem (nie-)możliwości „podejścia” obiektywnego w naukach religiolologicznych. Kilka uwag w kontekście refleksji Andrzeja Bronka*, przedstawił mgr Michał Płóciennik (UPJP2). Stwierdził on, że szeroko rozumiane nauki religiolologiczne starają się badać przestrzeń religii z różnych punktów widzenia, przy użyciu pluralizmu metod i ujęć, jednakże w żadnej innej sferze działalności poznawczej problem obiektywności nie jest w tak dużym stopniu przeniknięty pozapoznawczym kontekstem i konsekwencjami. Ów problem związany jest z angażującym charakterem tego, czego dotyczy przestrzeń religii.

Zamykające sesję wystąpienie nosiło tytuł *Egzystencjalna teoria umysłu*. Jego autorem był mgr Michał Kosakowski (UAM). Przedstawił on tytułową teorię będącą postulowanym mechanizmem odpowiadającym za odnajdywanie znaczenia w wydarzeniach codziennego życia. Stwierdził, że skłonność do dostrzegania bytów intencjonalnych koreluje ze skłonnością do empatyzowania, natomiast osoby uzyskujące lepsze wyniki w zakresie myślenia analitycznego uzyskiwały niższe wyniki w skłonności do myślenia teleologicznego.

Szósta sesja nosiła tytuł *Życie religijne i polityka*. Jej moderatorem był Mateusz Karpiński (UAM).

Pierwszy referat, *Zagadnienie religii w filozofii polityki – problem przedmiotu i metody badawczej*, wygłosiła mgr Marta Turkot (UW). Jego cel stanowiła analiza sporu liberałów i komunitarian o wizję właściwego, sprawiedliwego życia społecznego pod kątem kwestii religii. Autorka wskazała dwa sposoby ujmowania religii w kontekście owego sporu – jako kategorię tworzącą sam dyskurs filozoficzny i przedmiot sporu. Podjęła próbę odpowiedzi na pytanie o granicę między badaniem kategorii religii w danym dyskursie o społeczeństwie a badaniem funkcjonowania religii w społeczeństwie jako przedmiotu dyskursu filozofii polityki.

Kolejnym prelegentem był Michał Siudziński (UŁ), którego wystąpienie nosiło tytuł *Zrozumieć religię przez politykę, czy politykę przez religię? Erica Voegelina teologia polityczna i jej prawne implikacje*. Przedstawił on teorię Voegelina jako specyficzną metodę poznania religii, krytyczną wobec ideologii totalitarnych XX wieku, ale nie konkurującą z nimi. Podjął się wykazania, że najistotniejsze ideologie naukowe i polityczne powstałe po średniowieczu były jedynie przekształceniami kilku zasadniczych wątków myśli chrześcijańskiej.

Sesję zamknął mgr Krzysztof Habdas referatem *Nowe metody w badaniach nad religiami w świetle paradoksu termicznego nastinarstwa (нестинарство)*. Autor

podjął się analizy rytuałów religijnych – głównie nestinarstwa, będącego bułgarskim tańcem na czerwonych żarach – z punktu widzenia dynamiki i termodynamiki. Postulował przeniesienie zagadnień filozoficznych i teologicznych na grunt nauk empirycznych i utworzenie nowej dziedziny nauki zwanej „(proto)istnieniologią”.

Drugi dzień obrad otworzył wykład plenarny *Kerygmat nowotestamentowy w perspektywie podejścia inicjacyjnego*, który wygłosił prof. UG dr hab. Bogusław Górka (UG). Profesor ukazał znaczenie metody inicjacyjnej dla przedstawiania znaczenia kerygmatu w Nowym Testamencie. Scharakteryzował kerygmat Jezusa na podstawie tradycji synoptycznej, głównie w interpretacji Ewangelii św. Mateusza oraz kerygmat Kościoła pierwotnego na podstawie pozostałej literatury nowotestamentowej. Stwierdził, że podejście inicjacyjne jest nieodzowne przy recepcji i prezentacji kerygmatu nowotestamentowego, gdyż przeciwdziała trwaniu w wielu nieporozumieniach teologicznych powstałych wskutek wielowiekowego zapomnienia tego nurtu interpretacji.

Siądmo sesja nosiła tytuł *Chrześcijaństwo, judaizm, metoda*. Jej moderatorem był Krzysztof Chojnacki (UAM).

Sesję rozpoczęło wystąpienie dr. hab. Wojciecha Gajewskiego (UG) *Kontrowersje w łonie ekklesii korynckiej w świetle podejścia oikoidalnego*. Celem wystąpienia było ukazanie przydatności metody historyczno-kulturowej w badaniach nad religią, co zostało przedstawione na przykładzie analizy najwcześniejszej fazy rozwoju chrześcijaństwa w środowisku miejskim. Podstawę rozważań stanowiły dwa listy do Koryntian apostoła Pawła. Autor zauważył, że zastosowana metoda pozwala uchwycić realne przyczyny napięć i konfliktów występujących w pierwszym dziesięcioleciu chrześcijańskiej wspólnoty (ekklezji) w Koryncie.

Drugą prelekcję, *Poznać Boga w stworzeniach i stworzenia w Bogu. Wybrane zagadnienia epistemologiczne w mityce Jana od Krzyża*, przygotował mgr Grzegorz Wiończyk (UŚ). Prelegent przedstawił podstawowe zagadnienia epistemologiczne w doktrynie owego mistyka jako refleksję teologiczną budowaną w obrębie teologii katolickiej, która przyjmuje fakt objawienia za punkt wyjścia swych rozważań. Wskazał również na omawianą doktrynę jako na przykład użycia metody teologicznej dla analizy systemu epistemicznego, jaki stanowi jeden z aspektów teoretycznego namysłu nad religią oraz samej religii (religia jako *gnosis*).

Następny referat, *Postmodernistyczne podejście do badań nad historią Kościoła rzymskokatolickiego w okresie realnego socjalizmu w Polsce*, wygłosił mgr Mateusz Opaliński (UŁ). Nosił on tytuł. Autor przedstawił postmodernistyczną metodologię nauk humanistycznych jako rozpatrującą dany problem w wielu aspektach, co przy opracowywaniu zagadnień związanych z historią Kościoła katolickiego w okresie PRL poskutkowało wykorzystaniem oprócz standardowej analizy materialnych źródeł historycznych także nowoczesnych form, np. historii mówionej.

Kolejnymi prelegentami byli Jakub Wojnarowski i Michał Sieński (UAM), którzy przygotowali wystąpienie *Prawda i fantazja w „Człowieku imieniem Mojżesz” Zygmunta Freuda*. Ukazali powyższy tekst jako próbę psychoanalitycznego odczytania historii judaizmu. Podjęli próbę rozróżnienia freudowskich pojęć prawdy materialnej, prawdy historycznej, rzeczywistości psychicznej oraz fantazji, które były elementami psychoanalitycznej metody interpretacji tekstów religijnych.

Referat *W. P. Alstona charakterystyka doświadczenia Boga* wygłosił ks. mgr Marcin Dolak (KUL). Celem wystąpienia była analiza i rekonstrukcja poglądów Alstona dotyczących doświadczenia, którego przedmiotem jest Bóg oraz wykazanie, że doświadczenie Boga może być potraktowane jako rodzaj percepcji tak, jak rodzajem percepcji jest percepcja zmysłowa. Autor snuł refleksję na temat znaczenia pojęcia posiadania doświadczenia Boga oraz metod, jakimi można się posługiwać podczas analizy owego doświadczenia.

Autorką ostatniego wystąpienia sesji, *Grupy religijne jako kolektywy myślowe. Próba zastosowania teorii Ludwika Flecka w socjologii religii*, była mgr Magda Radwańska (KUL). Prelegentka przedstawiła argumenty na rzecz tezy, że każde poznanie i doświadczenie religijne ma charakter społeczny, nie istnieje zaś obiektywny obraz rzeczywistości religijnej. Podjęła się również analizy struktury grup religijnych rozumianych jako kolektywy myślowe.

Ósma sesja nosiła tytuł *Islam, buddyzm, metoda*. Jej moderatorem był Konrad Kośnik (UAM).

Pierwszy referat sesji, *Perspektywa szariatu w badaniach nad islamem*, wygłosiła mgr Marta Piątak (UAM/UŁ). Próbowała ona odpowiedzieć na pytanie o miejsce prawa religijnego islamu w badaniu religii jako bytu społecznego i ideologicznego. Zauważyła, że prawo muzułmańskie obejmuje wszystkie aspekty życia wiernego w jego wymiarze duchowym i społecznym, a całościowość systemu sprawia, iż istnieje trudność w przeprowadzeniu jasnego podziału pomiędzy religią, prawem i państwem.

Wystąpienie *Islam a nauka. O Komisji ds. naukowych znaków w Koranie i sunnie* zaprezentował lic. Michał Kasiarz (KUL). Przedstawił kwestię odniesienia się islamu do odkryć naukowych, zwłaszcza nauki nowożytnej i współczesnej, poprzez omówienie działalności Komisji ds. naukowych znaków w Koranie i sunnie, która w zamierzeniu jej twórców ma stanowić pomost między przekazem kanonicznym a przekazem współczesnej nauki.

Kolejnym prelegentem był mgr Łukasz Piątak (UAM), który wygłosił referat *Religia a metoda w klasycznym islamie*. Stwierdził on, że podstawowym celem klasycznych nauk muzułmańskich była kodyfikacja wiedzy religijnej na potrzeby powstającej i dynamicznie rozwijającej się społeczności muzułmanów oraz jej politycznego ramienia – kalifatu. Celem referatu była próba prześledzenia ewolucji metodologii opisu religii w środowisku uczonych muzułmańskich w okresie od VIII–XIII wieku poparta przykładami z tekstów źródłowych.

Następną prelekcję, *Religia jako metoda – paradoksy buddyjskiej ortopraksji na przykładzie Diamentowej Drogi*, przygotował Dominik Arkuszewski (UAM). Przedstawił on wyniki badań antropologicznych prowadzonych wśród dwóch grup buddyzmu Diamentowej Drogi. Badania te stanowiły punkt wyjścia rozważań na temat buddyjskiej ortopraksji – nacisku na właściwe postępowanie w religijnym rozwoju, która często jest przeciwstawiana podejściu ortodoksyjnemu.

Lic. Patrycja Delong (UJ) przygotowała wystąpienie *Miejsce boga w mózgu – neuropsychologiczne metody badania religijności i przeżyć mistycznych*. Autorka stwierdziła, że stosowane do badania przeżyć mistycznych metody kwestionariuszowe są subiektywne. Przeciwstawiła im metody neuroobrazowania. Omówiła wyniki poszukiwań neurologicznych korelatów religijności oraz zwróciła uwagę na paradygmaty badań doświadczeń duchowych, m.in. psychofizjologię praktyk religijnych.

Sesję zakończył referat *Religiologia ewolucyjna jako dziedzina nauki*, który zaprezentował mgr Paweł Łoś (UAM). Zauważył on potrzebę zastosowania naturalistycznego dualizmu względem religii i ujmowania jej w aspekcie biologicznym i kulturowym. Podjął się uzasadnienia pojmowania religii jako wytworu ewolucji biologicznej. Zwrócił uwagę na problem definiowania religii jako adaptacji albo produktu ubocznego ewolucji. Podkreślił znaczenie badań genetycznych i neurologicznych dla rozstrzygnięcia sporu o definicję religii.

Dziewiąta sesja nosiła tytuł *Jakościowe poznanie religii*. Jej moderatorem był mgr Damian Kokoć (UAM).

Sesję otworzył referat *Adekwatność i aktualność religijnej wizji rzeczywistości. Sfera „sacrum” wpisana w przestrzeń urbanistyczną*, który przygotowała mgr Agnieszka Włoka (UŚ). Autorka zastanawiała się, czy religia jest niezbędna współczesnemu społeczeństwu i jak w tym społeczeństwie jest rozumiana. Badania, na których oparła swe tezy, zostały przeprowadzone na terenie wybranych miast Górnego Śląska. Analiza przestrzeni miejskiej wskazała na bogactwo form mających w sobie wątki sakralne.

Następne wystąpienie, *Imaginacja, inspiracja, intuicja jako podstawowe metody poznania prawdziwej religii w koncepcji Rudolfa Steinera*, zaprezentował mgr Sergiusz Anoszko (UKSW). Prelegent przedstawił zasady religijne i filozoficzne w tytułowej koncepcji religiologicznej, wyjaśnił jej korzenie w odniesieniu do „prawdziwej kosmologii” oraz wy tłumaczył podstawowe terminy teorii Steinera. Podkreślił alternatywność omawianych trzech metod poznania wobec klasycznych podejść do metodologii religii.

Prelekcję *Etnografia socjologiczna w badaniach nad tożsamością społeczną członka wspólnoty religijnej* zaprezentowała mgr Katarzyna Kostrzewa (UŁ). Pokazała, w jaki sposób paradygmat inerpretatywny oraz techniki towarzyszące etnografii socjologicznej mogą być wykorzystane w lepszym zrozumieniu kondycji, potrzeb i wartości, które towarzyszą współczesnemu członkowi ruchów

religijnych. Zauważyła, że pomoc w budowaniu tożsamościowych identyfikacji staje się współcześnie jedną z najistotniejszych funkcji religijności.

Referat *Język a religia* zaprezentował mgr Maciej Rogalski (Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu). Podjął się on ukazania na podstawie wybranych przykładów, jak ważną rolę w rozumieniu i mówieniu o religii odgrywa język i występujące w nim figury językowe, a także jaką rolę odgrywa język, jakim współcześnie religia jest przekazywana. Odniósł się również do relacji nauka – religia na płaszczyźnie siatki pojęciowej. Stwierdził, że system filozoficzno-filologiczny połączony z kontekstem antropologiczno-społecznym odgrywa ważną rolę w przekazie wiary.

Mgr Anna Jaroszewska (UAM) wygłosiła prelekcję *Przejście od „wierzę, abym zrozumiał” do wiary szukającej zrozumienia – „Monologion” i „Proslogion” Anzelm z Canterbury*. Stwierdziła ona, że Anzelm wykorzystał metody dialektyczne, aby udowodnić istnienie Boga, ponieważ według niego niezbędne było dokonanie pewnej zmiany w teologii – przejście od wiary bezwarunkowej reprezentowanej przez św. Augustyna do wiary szukającej zrozumienia i przez to pogłębionej. Podkreśliła znaczenie zastosowania metod rozumowego dowodzenia w teologii.

Następny referat, *Problematyka uwarunkowań dialogu międzyreligijnego*, zaprezentował mgr Adam Wysocki (UWroc). Ukazał on uwarunkowania w sposobach podejścia do dialogu międzyreligijnego wraz z ukazaniem, jakie postawy spełniają wymogi tegoż dialogu oraz jakie uzasadnienie temu towarzyszy. Stwierdził, że aby mógł być doceniony sposób podejścia Innego w dialogu międzyreligijnym, musi się on manifestować w przestrzeni zrozumienia *sacrum* własnych przekonań religijnych, a tenże Inny nie może się jawić jako obcy.

Kończące sesję, jak i całą konferencję wystąpienie pod tytułem „Analiza Konotacyjna E. Boescha jako metoda psycho-kulturowej interpretacji zjawisk religijnych” przygotowali dr hab. Andrzej Pankalla i Magdalena Pietrzak (UAM). Autorzy zauważyli, że istnieją dwie tendencje w badaniach zjawisk religijnych – związana z badaniem religijności oraz odnosząca się do jednostki religijnej wraz z jej uwarunkowanymi historycznie i kulturowo subiektywnymi doświadczeniami. Stwierdzili, iż Analiza Konotacyjna łączy oba te podejścia, badając zarówno odnoszące się do pierwszej tendencji mity, jak i związane silniej z tendencją drugą fantazmaty.

Po zakończeniu ostatniego bloku nastąpiło uroczyste zamknięcie konferencji. Przedstawiciel Poznańskiego Konwersatorium Religioznawczego mgr Damian Kokoć i prezes Koła Naukowego Psychologii Religii Konrad Kośnik podziękowali uczestnikom za przybycie i owocne obrady. Zaproszono gości do udziału w kolejnych konferencjach i wydarzeniach organizowanych wspólnymi siłami Koła Naukowego Psychologii Religii UAM i Poznańskiego Konwersatorium Religioznawczego.

